บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สืบเนื่องจากประชากรโลกและการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตในปัจจุบันมีจำนวนเพิ่มขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากมายแต่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดผลเสียมากด้วยเช่นกัน เป็นต้นว่า การใช้ทรัพยากรในกระบวนการผลิตเป็นจำนวนมาก ทำให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ก่อให้เกิดความไม่สมดุลของสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ ส่งผลต่อระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ (มูลนิธิโลกสีเขียว, 2539: 7) นับเป็นปัญหาใหญ่ที่มนุษยชาติต้องแสดงความรับผิดชอบและสามัญสำนึกที่จะช่วยแก้ไขและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงระบบนิเวศให้คงไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่ดี

สภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ทำให้หน่วยงานระดับโลกได้ร่วมมือกันหาแนวทางแก้ไข โดยองค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมนานาชาติขึ้นที่กรุงสต็อกโฮม ประเทศสวีเดน ในปี ค.ศ.1972 ผลของการประชุมทำให้นานาชาติตระหนักและเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น โดยกำหนดมาตรการแก้ไขที่ต้องใช้ "การศึกษา" โดยการจัดตั้งโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme : UNEP) ทำหน้าที่ดูแลติดตามเรื่องสิ่งแวดล้อม ต่อมา UNEP กับ องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้จัดทำโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษานานาชาติ และได้จัดให้มีการประชุมปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษานานาชาติ (International Environmental Education Workshop) ขึ้นที่กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย หลังจากการประชุมที่กรุงเบลเกรดแล้วยังได้มีการประชุมที่เมืองทบิลิซี (Tbilisi) สหภาพโซเวียต ในปี ค.ศ.1977 เพื่อกำหนดหลักการและแนวปฏิบัติของสิ่งแวดล้อมศึกษา (วินัย วีระวัฒนานนท์ 2540: 5 -7) ที่ประชุมได้เสนอให้โรงเรียนมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาและควรมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบทั้งในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา(UNESCO - UNEP 1978) (อ้างถึงในกนก จันทร์ทอง, 2538: 64) โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความประทับใจในความงามของธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความรู้ ทัศนคติ และทักษะ เกิดเป็นจิตสำนึกที่มีทั้งความตระหนัก (Awareness) และความรับผิดชอบ(Responsibility) (วราพร ศรีสุพรรณ, 2539: 63)

โรงเรียนเป็นองค์กรที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาให้เยาวชนได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ราตรี ภารา, 2538: 18) โรงเรียนจึงควรมีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ การคิด

วิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในทางที่เหมาะสม โดยให้ทุกหน่วยงานของโรงเรียนได้ร่วมมือกันในการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม เนื่องจากทุกส่วนต้องมีหน้าที่ในการรับผิดชอบสิ่งแวดล้อมและสังคมร่วมกันในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังข้อมูลจากรายงานประจำปี 2542 โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จังหวัดพิษณุโลก ที่ระบุว่า

> " เรื่องสิ่งแวดล้อมควรเป็นหน้าที่และบทบาทของมนุษยชาติทุกคน เพราะถ้าเราไม่มีจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ไม่มีความมุ่งมั่นที่จะป้องกันและควบคุมมลภาวะที่เป็นอันตรายต่างๆ และไม่เริ่มจากจุดเล็กๆในโรงเรียนก่อน เยาวชนของเราก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่มีจิตสำนึกในสิ่งที่ดีงาม เป็นคนเห็นแก่ตัว ใจแคบ ไม่ยอมรับในสิ่งใหม่ๆที่เป็นกระแสโลก"

ด้วยเหตุนี้จึงเป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่จะสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นในจิตใจของนักเรียนให้เกิดลักษณะของเยาวชนยุคใหม่ที่เป็นผู้มีความรู้ที่กว้างขวาง มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และมีจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม(รายงานประจำปี 2542 โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จังหวัดพิษณุโลก, 2542: 34) โรงเรียนจึงสามารถเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดประสบการณ์สิ่งแวดล้อมศึกษาให้นักเรียนได้ (Barbara Robinson and Evelyn Wolfson,1982: 44) โดยเริ่มจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาที่บูรณาการทั้งเนื้อหาและกระบวนการไว้ทุกรายวิชาในหลักสูตร ดังรายงานจากปฏิญญา Tbilisi Declaration, UNESCO – UNEP 1978 (อ้างถึงใน John Fien, 1978: 4) ที่ได้กล่าวว่า

> " สิ่งแวดล้อมศึกษาไม่ได้เป็นการเพิ่มรายวิชาใหม่เข้าไปในหลักสูตรหรือเป็นรายวิชาที่แยกออกมาต่างหาก แต่เป็นมิติที่จะแทรกเข้าไปในวิชาที่มีอยู่ "

การบูรณาการจึงเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานที่จะทำโรงเรียนให้เป็นไปเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา การบูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าไปในหลักสูตรจะต้องดำเนินงานทั้งระบบอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุม จึงจะช่วยสร้างจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ดังที่ธีระชัย สนิทภิรมย์ (2542: 11) ได้กล่าวถึงวิสัยทัศน์ในการบริหารงานสิ่งแวดล้อมว่า

> " การบริหารงานด้านสิ่งแวดล้อมเป็นภารกิจที่ผู้บริหาร คณะครู นักเรียน ชุมชน และท้องถิ่น ต้องร่วมมือกันอย่างจริงใจ จริงจัง และต่อเนื่อง "

ดังนั้นการบริหารงานสิ่งแวดล้อมจึงควรดำเนินการควบคู่ไปกับการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของครู ที่ต้องบูรณาการ ประยุกต์ และสอดแทรกกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยจัดกิจกรรมเน้นการปฏิบัติให้นักเรียนร่วมกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่ง แฮริส กิล และแบลคเวล ซินเทีย (Harris Gill and Blackwell Cynthia, 1996: 66) ได้กล่าวสนับสนุนว่า การจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มีประสิทธิภาพไม่ควรจำกัดอยู่ในห้องเรียนเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับทุกส่วนในโรงเรียน ทั้งห้องเรียน บริเวณโรงเรียน ตลอดจนบ้าน และชุมชน ได้แสดงบทบาทในการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมศึกษาด้วย

การส่งเสริมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาจึงไม่ใช่หน้าที่ของครูเพียงฝ่ายเดียว หากแต่เป็นหน้าที่ที่ทุกฝ่ายทั้งครู บุคลากรในโรงเรียน และผู้บริหารต้องประสานงานกัน (Barbara Robinson and Evelyn Wolfson, 1982: 46-47) ผู้บริหารจึงต้องมีบทบาทในการกำหนดนโยบายและวางแผนอย่างชัดเจน เป็นผู้นำให้เกิดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรมัธยมศึกษา นอกจากนี้ครูผู้สอนรายวิชาที่หลักสูตรได้กำหนดให้มีการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา เช่น วิชาสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ สุขศึกษา (กรมสามัญศึกษา, 2533: 25) และครูทุกคนในโรงเรียนควรร่วมมือกันในการดำเนินการเพื่อสร้างความตระหนักให้เกิดกับผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง จริงจัง และสอดคล้องกัน ซึ่งจะเป็นการจัดโรงเรียนทั้งระบบให้มีการดำเนินงานที่ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยให้สิ่งแวดล้อมศึกษาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับเสาวนิจ ทองมูล (2536) ที่ได้สรุปว่าการบริหารงานพัฒนาสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารโรงเรียนนั้น ประกอบด้วยการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ และจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาอาคารสถานที่ให้สะอาดสวยงาม มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การบำเพ็ญประโยชน์และการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้เป็นแบบอย่างแก่ชุมชน

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าโรงเรียนจะต้องบริหารจัดการงานทุกๆส่วน ให้มีหลักการและนโยบายที่ครอบคลุมมิติทั้ง 3 ของสิ่งแวดล้อมศึกษา คือ การเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และการเรียนรู้เพื่อสิ่งแวดล้อม (John Fien , 1978: 23) โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการปฏิบัติทุกระดับที่เน้นเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้มีความเป็นธรรมชาติ ร่มรื่น สวยงาม สะอาดและเป็นระเบียบ รวมถึงการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีร่วมกับชุมชน เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่ครอบคลุมทั้งระบบโรงเรียน (Whole-School Approach) ซึ่ง จอห์น เฟน (John Fien, 1994: 23) ได้กล่าวถึงขั้นตอนสู่สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนในโรงเรียนว่าต้องประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

1. หลักการจัดองค์กร ที่ไม่ว่าจะเป็นองค์กรระดับใดก็ควรยึดหลัก เช่น ความเป็นประชาธิปไตย ความร่วมมือ การมีส่วนร่วม ความเสมอภาค การต่อรอง และการแบ่งปัน

2. การปฏิบัติดำเนินการ ที่ควรยึดหลักการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน

3. สิ่งแวดล้อมกายภาพ ที่โรงเรียนควรออกแบบสิ่งแวดล้อม สนาม อาคาร ควรเป็นการขยายมิติทางธรรมชาติ ทางสังคม และทางบุคคล

ในส่วนของกองทุนสัตว์ป่าโลก ประเทศไทย (ม.ป.ป.) ได้สรุปแนวปฏิบัติโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ดังนี้

1. กำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติที่ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบุคลากรในโรงเรียน นักเรียน และชุมชน มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และร่วมจัดทำแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

2. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่บูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ และครูผู้สอนจะต้องเขียนแผนการสอนที่ระบุวัตถุประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรมทางสิ่งแวดล้อม ไปพร้อม ๆ กับวัตถุประสงค์ เนื้อหาและกิจกรรมที่มีอยู่แล้วในหลักสูตร สำหรับแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการบูรณาการนั้น ครูต้องสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับปัญหา สาเหตุและผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อม สอนในสิ่งแวดล้อม โดยนำผู้เรียนเข้าไปศึกษาในสภาพแวดล้อมจริง เช่น ในชุมชน ในป่า ฯลฯ เพื่อให้นักเรียนเกิดความซาบซึ้ง และทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ และสอนเพื่อสิ่งแวดล้อม โดยให้ผู้เรียนได้นำไปปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนต้องเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

3. มีการวางแผนผังของโรงเรียน จัดห้องเรียน อาคารเรียน และบริเวณโรงเรียนให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม จัดให้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มีการทำเกษตรกรรมผสมผสาน ทั้งนี้เพื่อให้เอื้อและเป็นสื่อในการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

4. มีการสร้างบรรยากาศ และความรู้สึกที่ดีระหว่างบุคลากร นักเรียน และชุมชนมีความรัก ความสามัคคี และเอื้ออาทรต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียนและชุมชน รวมทั้งบุคลากรในโรงเรียนและคนในชุมชนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน

5. โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้บุคลากร และนักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม และการประเมินผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

6. โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ชุมชน องค์การและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการวางแผน และพัฒนาการจัดกิจกรรมทางสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน

7. มีนโยบายและมาตรการเกี่ยวกับการจัดการและการกำจัดขยะ และสามารถนำไป

หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปฏิบัติจริง เช่น ลดการซื้อสินค้าที่ก่อให้เกิดขยะ จัดหาถังแยกประเภทขยะ นำขยะที่ใช้แล้วไป Reuse Recycle หรือนำไปกำจัดอย่างถูกวิธี

8. มีการกำหนดมาตรการในการประหยัดพลังงานในโรงเรียนและดำเนินการอย่างจริงจัง เช่น เลือกใช้อุปกรณ์ไฟฟ้า ที่ประหยัดพลังงาน และตรวจสอบ บำรุงรักษาให้ใช้การได้ดีอยู่เสมอ จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการประหยัดพลังงาน เช่น ตัดแต่งต้นไม้รอบอาคารต่าง ๆ ให้โปร่งเพื่อให้อาคารได้รับแสงจากภายนอก ภายในอาคารควรใช้สีที่สว่างเพื่อลดการใช้พลังงานไฟฟ้า รณรงค์ให้นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนช่วยกันประหยัดพลังงาน ทั้งในโรงเรียนและชุมชน

9. กำหนดมาตรการในการประหยัดน้ำ และดำเนินการอย่างจริงจัง เช่น มีการบำบัดน้ำเสีย นำน้ำที่ผ่านการใช้หรือบำบัดแล้วมาใช้อย่างเหมาะสม กักเก็บน้ำจากธรรมชาติไว้อุปโภคและบริโภค สำรวจซ่อมบำรุงรักษาอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ใช้การได้ดีอยู่เสมอ รณรงค์ให้นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนช่วยกันประหยัดน้ำ ทั้งในโรงเรียนและชุมชน

10. โรงเรียนควรสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อเสริมหลักสูตร เช่น การจัดตั้งชมรมสิ่งแวดล้อม การศึกษานอกสถานที่ การจัดนิทรรศการ การแสดงละคร การใช้เสียงตามสาย และการประกวดต่าง ๆ ทางสิ่งแวดล้อม เช่น การวาดภาพ การเขียนบทกลอน การประกวดคำขวัญ การโต้วาที ฯลฯ

11. มีการประเมินผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา บุคลากรในโรงเรียน นักเรียนและชุมชน มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล และนำผลการประเมินไปปรับปรุงการดำเนินงานทางด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

วัลลภ กันทรัพย์ (2542: 7-10) ได้ศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการจัดโรงเรียนทั้งระบบเพื่อสิ่งแวดล้อมศึกษา แล้วได้เสนอแนวทางการดำเนินงานที่ครอบคลุมทั้งระบบโรงเรียน ซึ่งเกิดจากการประสานกันของงาน 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 งานบริหารจัดการของโรงเรียน ที่ครอบคลุมงานวางแผน งานบริหาร งานธุรการ งานปกครอง งานบริการ และงานอื่นที่จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนให้โรงเรียนสามารถดำเนินงานจัดการศึกษาให้ครบถ้วนตามบทบาทหน้าที่

ส่วนที่ 2 คือ งานวิชาการหรืองานจัดการเรียนการสอน รวมถึงการจัดกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน

ส่วนที่ 3 คือ กิจกรรมอื่นๆทุกกิจกรรมภายในโรงเรียน ทั้งที่เกี่ยวเนื่องกับการเรียนการสอนโดยตรงในภาพรวม เช่น การจัดนิทรรศการ และที่ไม่เกี่ยวเนื่องโดยตรง เช่น งานไหว้ครู หรือแม้แต่งานประจำอื่นๆ เช่น งานทำความสะอาดโรงเรียน

ส่วนที่ 4 คือ งานกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ ที่โรงเรียนต้องเกี่ยวข้องหรือจัดร่วมกับกลุ่มบุคคลนอกโรงเรียน เช่น งานสมาคมครูผู้ปกครอง รวมไปถึงงานที่โรงเรียนทำร่วมกับชุมชน เช่น การร่วมมือกับชุมชนจัดกิจกรรมต่างๆ

วัลลภ กันทรัพย์ (2542: 7-10) ยังได้เสนอแนะถึงการตรวจสอบความครอบคลุมทั้งระบบโรงเรียนว่าต้องมีนโยบายและแนวปฏิบัติให้มีลักษณะดังนี้คือ

1. มีการดำเนินงานในการอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของงานโรงเรียน ไม่ถือว่าเป็นงานโครงการพัฒนาที่ต้องสิ้นสุดตามกำหนด

2. มีการดำเนินงานการอนุรักษ์ที่ครบวงจรของการอนุรักษ์ ตั้งแต่การสร้างความรู้ ความเข้าใจ วางแผน ลงมือปฏิบัติ และติดตามประเมินผลเพื่อปรับปรุง

3. มีการดำเนินงานที่ครอบคลุมและสอดคล้องกันในทุกๆฝ่ายของโรงเรียน ทั้งฝ่ายบริหาร ฝ่ายวิชาการ และฝ่ายอื่นๆในการอนุรักษ์ภายในโรงเรียน

4. มีการวางแผนพื้นฐานของการอนุรักษ์โรงเรียนอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การกำหนดเป็นนโยบาย เป้าหมาย มีการวางแผน มีแบบการดำเนินงานของโรงเรียนอย่างชัดเจน

5. มีการส่งเสริมให้ทุกฝ่ายมีการประเมินตนเองในงานอนุรักษ์ที่ทำและทำการปรับปรุงด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

6. ทุกๆคนในโรงเรียนเข้าใจ ยอมรับ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ตามบทบาทหน้าที่ของตนเองตั้งแต่ต้นและตลอดระยะเวลาการทำงาน และมีส่วนรับรู้ผลสำเร็จของงานที่ทำ

หากโรงเรียนนำแนวทางดังกล่าวข้างต้น มากำหนดเป็นนโยบายและแนวปฏิบัติในการจัดโรงเรียนทั้งระบบเพื่อสิ่งแวดล้อม (Whole-School Approach) ให้สอดคล้องและต่อเนื่องกันก็จะสามารถส่งเสริมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักการของสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ เจตคติและการปฏิบัติเพื่อสิ่งแวดล้อมศึกษาได้

จากแนวทางที่กล่าวมา ผู้วิจัยวิเคราะห์การดำเนินงานของโรงเรียนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อเป็นแนวคิดที่ใช้ศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยสรุปให้ครอบคลุมประเด็นการจัดโรงเรียนเพื่อสิ่งแวดล้อมศึกษา ทำให้เกิดภาพของการกำหนดนโยบายกิจกรรมส่วนต่างๆทั้งระบบ การสอดแทรก และบูรณาการประเด็นสิ่งแวดล้อมในหลักสูตรการเรียนการสอน การสร้างบรรยากาศที่ดีตลอดจนการจัดกิจกรรมทุกกิจกรรมให้เกี่ยวข้องกับประเด็นสิ่งแวดล้อมใน

โรงเรียน และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เปิดโอกาสให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันพัฒนาสิ่งแวดล้อม จากการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์แนวคิดที่ใช้ศึกษาในการดำเนินงานการส่งเสริมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
2. การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน
3. การจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน

นอกจากนี้การจัดโรงเรียนทั้งระบบ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกคน ทั้งผู้บริหาร และครูผู้สอนต้องมีส่วนในการส่งเสริมการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่บูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ในแต่ละวิชา การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้มีสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม สะอาดและเป็นระเบียบ รวมถึงการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน เพื่อให้นักเรียนและชุมชนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อให้โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาความตระหนักและจิตสำนึกของเยาวชน โดยเป็นการร่วมมือและประสานงานกันอย่างสอดคล้องเพื่อจะพัฒนาโรงเรียนให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาในการส่งเสริมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน และการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยมุ่งศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (ISO 14001) จึงจัดว่าเป็นโรงเรียนที่ได้ดำเนินงานทั้งระบบโรงเรียนเพื่อการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถทำให้เห็นภาพการดำเนินงานที่ชัดเจนของโรงเรียนที่มีนโยบายและแนวปฏิบัติเพื่อสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การป้องกันมลพิษ และการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการปลูกฝังให้นักเรียนและบุคลากรทุกคนเกิดจิตสำนึกที่จะรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนด้วยความเอาใจใส่ มีวินัยในการปฏิบัติ และร่วมกันพัฒนาระบบการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ทั้งนี้ผลของการวิจัยจะสามารถนำไปเป็นแนวทางรวมถึงนำไปปรับปรุงการดำเนินงานในการส่งเสริมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียนอื่นๆ ให้สามารถจัดโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนแห่งการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบ ให้เกิดขึ้นกับเยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญในการแก้ปัญหาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการดำเนินงานในการส่งเสริมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ในด้านต่างๆ ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
2. การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน
3. การจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการดำเนินงานในการส่งเสริมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (ISO 14001) ระหว่างปี พ.ศ. 2541-2542 จำนวน 13 โรง
2. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียน ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน และการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. ข้อมูลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพียงวิธีเดียว เนื่องจากครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในลักษณะการบูรณาการ และการสอดแทรก การสังเกตวิธีการสอนของครูจึงมีช่วงเวลาไม่แน่นอน
2. ในช่วงเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล โรงเรียนยังไม่มีกำหนดการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน การสังเกตการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนจึงทำได้เพียงการสังเกตการจัดกิจกรรมในชุมชน ที่มีลักษณะเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนนอกห้องเรียน โดยมีชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินงานของโรงเรียน หมายถึง การปฏิบัติงานของโรงเรียนที่เป็นอยู่จริงในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน และการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยครอบคลุมในเรื่อง นโยบายและการวางแผน ลักษณะการปฏิบัติงาน และการประเมินผลของโรงเรียน โดยพิจารณาจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการศึกษาเอกสาร

สิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง กระบวนการศึกษาที่มุ่งสร้างสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาเจตคติ ค่านิยม และความรับผิดชอบให้เกิดแก่บุคคลในสังคม เพื่อรักษาหรือปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม

มาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (ISO 14001) หมายถึง ระบบสากลในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนที่มีการวางแผน การปฏิบัติ ขั้นตอนและกระบวนการอย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมโลก โดยแบ่งการดำเนินงานตามลักษณะปัญหาสิ่งแวดล้อมที่พบในโรงเรียนออกเป็น 9 ส่วน คือ การจัดการน้ำทิ้ง การจัดการขยะ/ของเสีย การจัดการสารพิษ/สารเคมี การจัดการสิ่งปนเปื้อนในดิน การจัดการปลดปล่อยของเสียสู่อากาศ การประหยัดการใช้ทรัพยากรและพลังงาน การจัดการความสะอาดความเป็นระเบียบ ภูมิทัศน์ และพื้นที่สีเขียว การป้องกันและระงับเหตุฉุกเฉิน และการจัดการการลดผลกระทบและการรบกวนจากความร้อน/แสง/เสียง/รังสี

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครูจัดให้ผู้เรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ซึ่งมีประเด็นที่สอดแทรกเรื่องสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอน การใช้เนื้อหา การตั้งวัตถุประสงค์ การจัดกิจกรรม การใช้สื่อการเรียนการสอน และการประเมินผล เพื่อพัฒนาความรู้ ความตระหนักและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม โดยพิจารณาจากการสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสาร

การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เป็นการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบของอาคารเรียนและบริเวณโรงเรียน การจัดสวนหย่อม รวมถึงการจัดภูมิทัศน์ให้มีพื้นที่สีเขียวที่เป็นระเบียบ ร่มรื่น เพื่อสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยพิจารณาจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการศึกษาเอกสาร

การจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน หมายถึง การจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนทำร่วมกับกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับโรงเรียน เพื่อร่วมพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่ชุมชน โดยพิจารณาจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการศึกษาเอกสาร

ผู้บริหาร หมายถึง ผู้อำนวยการ และผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ฝ่ายธุรการ ฝ่ายปกครอง และฝ่ายบริการ ในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (ISO 14001)

คณะกรรมการบริหารงานสิ่งแวดล้อม หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ดำเนินงานและประสานงานการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และขั้นตอนของมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (ISO 14001)

ครู หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่สอนวิชาสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ และสุขศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (ISO 14001)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหาร ในการกำหนดนโยบาย วิธีปฏิบัติ และรูปแบบการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนเพื่อสิ่งแวดล้อมศึกษา
2. เป็นแนวทางสำหรับครูและบุคลากรในโรงเรียน ในการนำแนวปฏิบัติของโรงเรียนไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา